

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 377.1

Вікторія АЛЕКСЕЄВЦЬ

ПРАВОВИХОВНА РОБОТА У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад правового виховання, його значення в процесі формування громадянського суспільства і правової держави в Україні.

Ключові слова: правове виховання, правомірне поведінка, правова культура, громадянське суспільство.

Стаття посвячена проблематике теоретических основ правового воспитания, его значению в процессе формирования гражданского общества и правового государства.

Ключевые слова: правовое воспитание, правовое поведение, правовая культура, гражданское общество.

Article is devoted a problematics to the theoretical bases of legal education, its value in the course formation of a civil society and a lawful state.

Keywords: legal education, legal behavior, legal culture, a civil society.

Мета: визначити головні проблеми у сфері правового виховання учнів, що постали перед українським суспільством і потребують негайного вирішення.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Виховання молоді в дусі патріотизму, високої культури, нетерпимості до явищ, що суперечать нормам моралі, передбачає формування в підростаючого покоління правової культури та правової свідомості. Остання відображає правову

дійсність у формі знання права, оціночного підходу до нього та практичного його застосування, ціннісних орієнтацій, які регулюють поведінку в юридично значимих ситуаціях. Формування правосвідомості української молоді визначає і правову культуру особистості. Вона передбачає глибоку повагу до правової основи держави і суспільного життя; розуміння соціальної ролі права і переконання в необхідності точного дотримання його норм і принципів; нетерпимість до будь-яких порушень законності; готовність до повсякденного співвідношення своєї поведінки з принципами і нормами закону і до сприяння формуванню такої ж позиції у інших членів суспільства тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність правового виховання молоді зумовлюється рядом чинників. По-перше, неповнолітні та молодь перебувають на стадії переходу до соціальної зрілості, самостійного життя, здійснення соціальних функцій загалом. По-друге, у їхній поведінці з'являються вікові особливості інтелекту, волі, емоцій тощо. Саме ці особливості, про які йшлося вище, і зумовлюють, зокрема, недостатнє вміння визначати істинне значення того чи іншого факту, даги правильну оцінку прикладу, який спостерігається, протистояти негативному прикладу мікросередовища, і створюють необхідність правового виховання молодого покоління в дусі поваги до закону. Важлива роль у цьому відводиться педагогам, батькам та правознавцям [1, 233].

У ході правоосвітньої роботи потрібно враховувати не тільки вікові соціально-психологічні особливості, але і специфічне становище учнівської молоді, підопічних до терміну завершення навчання (у деяких випадках сім'я продовжує опіку й далі), невизначеність майбутнього, невлаштованість сьогодення, пов'язаних з економічною кризою, яку переживає країна. Звикання до ролі підопічного негативно впливає на здатність молоді самостійно приймати рішення у будь-якій більш-менш складній ситуації, достатньо швидко оцінювати її і вибрати правильний варіант поведінки [2, 292].

В умовах активного пошуку новаторських ідей, методів і форм виховання необхідною передумовою успішного втілення нових технологій є зміна позицій педагогів, вихователів, майстрів виробничого навчання. Слід вірити в учнів, слухачів, відмовитися від принципу прямого тиску, бачити в кожному особистість, створити відчуття радості від успіхів у навчанні та вдосконаленні себе.

Виховання правової культури в учнів ПТНЗ потребує проведення широкої роз'яснювальної роботи щодо вивчення основних положень нормативних актів, які діють в Україні, заохочення до вивчення правових норм, які гарантують право особи, родини, нації. Практична реалізація цих норм у суспільстві, сприятиме появі в них почуття захищеності [3, 56].

Україна будує національну демократичну і правову державу. На цьому шляху виник тугий вузол соціально-економічних і правових про-

блем, з якими, на жаль, молода держава йде у третє тисячоліття. Процес цей, звісно, надзвичайно складний і багатогранний. У життя наше приходять нові поняття і прагнення, які не всі можуть адекватно сприйняти та реалізувати. Це породжує зневіру, бездуховність, схилення перед чужим, втрату своїх історичних, культурних і духовних цінностей.

Проте в суспільстві це не тільки викликає занепокоєння, а й стимулює творчий процес пошуку шляхів для виходу із ситуації, що склалася.

Одним словом, як учив апостол Павло, треба виховувати нову людину, для якої духовність і законслухняність "вище від усякого начальства, і влади, і сили, і панування..." (Єфес. 1:21)" [4, 11].

Серед актуальних проблем, що їх висунуло сьогодні перед педагогами, юристами, психологами та працівниками різних державних і громадських інституцій, постала проблема правової освіти та виховання дітей і молоді як складова комплексної програми навчання і виховання національної системи освіти. Оновлення її змісту, упровадження нових пріоритетних напрямів, пошук виховних систем, форм та методів навчання і виховання, засобів їх реалізації, як наголошується в Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), – важлива ланка в реформуванні освіти в Україні, що передбачає приведення його відповідно до сучасних потреб особи і суспільства".

Усе це має реалізуватися "з урахуванням сучасних вимог до державотворення і правового забезпечення всієї гами людської діяльності, вироблення підходів до її усвідомлення і сприйняття як елемента державної політики, складової соціального прогресу, утвердження верховенства права і закону, прав людини і громадянина, упровадження цивілізованих форм суверенітету, територіальної цілісності й національної безпеки України" [4, 12].

У становленні громадянина важливе місце займає правове виховання, "...виховання у дітей і молоді поваги до Конституції, законів України, національної символіки, глибокого усвідомлення взаємозв'язку між діями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю". Воно виділено і в пріоритетних напря-

мах реформування виховної системи. Правова освіта має державне значення, тому й повинна виконувати не лише освітню функцію, але й обов'язково орієнтуватися на практично-виховну спрямованість [5, 4].

Сьогодні непокоїть те, що кожен четвертий злочин в Україні здійснюється неповнолітніми. Наукові дані засвідчують, що неповнолітні правопорушники є резервом злочинності в майбутньому. Близько 80-90 відсотків серед злочинців (дорослих людей) мали протиправні та кримінальні правопорушення в підлітковому віці. 80 відсотків затриманих дітей "полюють" за продуктами харчування та одягом. Аналіз структури й динаміки підліткової злочинності переконує, що попри всі превентивні заходи протиправної та кримінальної поведінки неповнолітніх у країні останнім часом криміногенний стан значно погіршився. Триває процес "омолодження" злочинності. Кожен п'ятий затриманий підліток не досяг 15-річного віку. Значною залишається повторна злочинність. Це в той час, коли наявні відповідні служби, що мали б займатися профілактикою, попередженням злочинних проявів серед дітей. Байдужість до проблеми підлітків з боку державних і громадських інститутів, відсутність реальної можливості зайняти цю категорію осіб роботою, навчанням, доступним, змістовним і легальним дозволяям є основними причинами зростання неповнолітньої злочинності [6, 365].

Необхідно відзначити, що протиправна поведінка неповнолітніх, яка згодом призводить до злочинів, залежить від сукупності таких факторів: незнання законів молоддю, негативного впливу на неї оточення, соціально-економічного розвитку суспільства.

Ситуація з дитячою та підлітковою злочинністю тривожна. Аналіз причин правопорушень потверджує, що потреби молоді людини знаходяться в дисонансі з можливістю їх задовольнити, зокрема, коли діти, покинуті напризволяще тими, хто має про них турбуватися, змушені красти з метою поїсти, одягнутися. У таких випадках варто посилатись ст. 184 КпАП України, яка передбачає відповідальність батьків від ухилення від виховання своїх дітей. Правда, є і зворотний бік справи. Економічна кри-

за, переоцінка цінностей, втрата ідеалів, розпад дитячих і юнацьких організацій, зниження престижу освіти, а також, на жаль, боротьба за фізіологічне виживання спонукають неповнолітніх до правопорушень [6, 367].

Крім того, не треба скидати з терезів і такі чинники, обставини і причини, як: формування і становлення характеру, перехід від дитинства до дорослості, соціальне самовизначення, прагнення до самоствердження, самовиявлення та самореалізації, вироблення "Я"-концепції.

Правова освіта і виховання – це не тільки елемент структури свідомості, що відтворює ставлення особистості до навколишнього світу, а й реальні життєві взаємини суб'єкта та його діяльності, у яких свідомість народжується [6, 368].

Практика повсякденного життя засвідчує про типові упущення правової освіти та виховання неповнолітніх. Серед них – правовий інфантізм, правовий нігілізм та правовий цинізм. Тобто в молоді виробляється безвідповідальність, формується думка заперечення ролі права в житті та прагнення використання знання юриспруденції з метою уникнення відповідальності. Важливим фактором впливу на неповнолітніх є також зневажливе ставлення батьків до законів, правових принципів і норм, зневіра у справедливість судового розгляду і в те, що перед законом усі рівні.

Правова освіта та виховання повинні стати одним із магістральних напрямів у роботі вчителів, вихователів, правників, представників правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. При цьому (щодо профілактики протиправної та кримінальної поведінки неповнолітніх) їхня діяльність має базуватися на правових нормах, принципах гуманізму та демократизму.

З метою ефективного розв'язання окресленої проблеми необхідно застосовувати комплексну систему, що поєднує в собі оптимальний вибір змісту, форм, методів, принципів, шляхів та засобів її реалізації. Цього можна досягти, на нашу думку, за умови вироблення на основі головних галузей правознавства (теорії держави і права, кримінального, кримінально-процесуального, цивільного, адміністративного, міжнародно-

го права, кримінології, криміналістики і т. д.), педагогіки, соціальної педагогіки, психології, юридичної психології та інших суміжних наук цілісної комплексної загальнодержавної концепції, урахуваючи причини злочинності та механізми і методи ефективної боротьби з нею, зокрема, в умовах трансформації України до ринкових відносин. У концепції мусять бути сфокусовані також елементи економіки і соціальної психології, наукової теорії і соціальної практики [5, 26].

Таким чином, загальнодержавна концепція повинна мати комплексний характер. На нашу думку, лише за умови вмілої реалізації таких основних концептуальних положень, які мали б увійти вже сьогодні до комплексної системи, можна ефективно вирішувати проблему правової освіти і виховання. А ними, вважаємо, є:

- здійснення правової освіти і виховання з раннього дитинства (у сім'ї, родині, дошкільних навчальних закладах);
- чітко визначена цілеспрямованість і безперервність навчально-виховного процесу в межах школи, позакласної та позашкільної роботи з учнями;
- розширення й поглиблення правових знань, формування у свідомості неповнолітніх переконань та вироблення практичних умінь і навичок їх застосування;
- формування усвідомлення наслідків будь-яких порушень правопорядку;
- уведення факультативів та спецкурсів;
- урахування особливостей умов конкретного регіону;
- використання принципів зв'язку

з життям, комплексного підходу до виховання, забезпечення єдності свідомості та поведінки;

- поєднання поваги до особистості з вимогливістю;
- опора на позитивне в особистості;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей неповнолітніх, необхідності зміни форм контролю в перехідний період;
- уміле поєднання з принципами і методами виховання – переконання, прикладу, привчання, створення спеціальних виховних ситуацій, а також у випадку необхідності – примусу та покарання;
- використання нагромадженого вітчизняного та зарубіжного теоретико-методологічного надбання та практичного досвіду (розробка спеціальних пам'яток, листівок, плакатів, буклетів та іншої наочної агітації);
- єдність зусиль державних і громадських інституцій тощо [5, 27].

Крім того, правова освіта і виховання вимагають впливу на особистість через оптимальний вибір змісту, форм, методів, принципів та чіткої структури навчально-виховного процесу. Тільки комплексний підхід забезпечить успіх в цій ділянці роботи з участю висококваліфікованих педагогів, спеціалістів-практиків.

Отже, правова освіта і виховання повинні стати одним із магістральних напрямів у роботі викладачів, майстрів виробничого навчання, вихователів, правників, представників правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. При цьому (стосовно профілактики протиправної та кримінальної поведінки непов-

нолітніх) їхня робота має базуватися на правових нормах, принципах гуманізму та демократизму.

З метою ефективного вирішення даної проблеми необхідно застосовувати комплексну систему, що поєднує оптимальний вибір змісту, форм, методів, принципів, шляхів та засобів її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Педагогіка / Б. З. Вульфів ; под ред. П. И. Підкасистого. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Юрайт, 2011. – 502 с.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 485 с.
3. Виховна робота в школі: актуальні проблеми розвитку та модернізації : методичні рекомендації заступникам директорів із виховної роботи, педагогам-організаторам, класним керівникам загальноосвітніх закладів / [під ред. Т. М. Сорочан]. – Луганськ : Знання, 2001. – 152 с.
4. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку правової освіти / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17.
5. Виноградова Т. В. Правове виховання школярів / Т. В. Виноградова // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2010. – № 11. – С. 4–29.
6. Ткачова Н. А. Педагогічні основи формування правосвідомості учнів у закладах професійно-технічної освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н. А. Ткачова. – К., 2002. – 565 с.

Стаття надійшла 23.11.2016 р.